

Az osztályfőnök koordinációs tevékenysége

Az osztályfőnöki funkció: kulcspozíció.

Az elnevezés utal annak fontosságára, valamint az iskolai nevelésben elfoglalt helyére, feladataira, a többi nevelési tényezővel való viszonyára is.

Közismerten nem könnyű ellátni az osztályfőnöki teendőket. E bonyolult, komplex tevékenység egyik részeként vesszük röviden szemügyre a koordinációs munkát.

*

A társadalmi munkamegosztásban mindenfajta munka valamilyen szervezett formában, *szervezeti* keretben történik, s ezt a szervezetet irányítani, *vezetni* kell. A modern társadalom bonyolult és egyre bonyolódó termelési rendszereiben egyre kevésbé lehet ösztönösen megszerezni a szervezési és vezetési jártasságot. Önálló tudománnyá erősödik, amit a vezetőknek, a termelésben részt vevőknek meg kell tanulniok. Nem véletlen a szállóige: „A vezetés a legrégebbi művészet és a legújabb tudomány.”

A nevelést már régen nem a nevelő—tanuló kettős jelenti. A személyiségfejlesztés nagyüzemi módon történik: kollektívák és hatásaik rendszerében él és tevékenykedik a leendő felnőtt. A céltudatos nevelőmunka korántsem marad egyes pedagógus külön-külön feladata, hanem egyének és közösségek egyszerre és sok irányból, egymással szoros összefüggésben hatnak. A nevelésnek tehát *szervezett formája van*, s megfelelő irányítást, *vezetést igényel*. Azaz, a szervezési, vezetési ismeretek meghonosítása az iskolában is szükséges. Ilyen szempontból külön üdvözlésre méltó két könyvünk is foglalkozik már az iskolai vezetés kérdéseivel, jóllehet, csak az igazgató szemszögéből.* Bár hadd mondjuk meg, hogy a pedagógiai tevékenység maga is nagymértékben szervezés és vezetés, csak valahogyan a köztudat ezt nem nagyon emlegeti.

Tisztázzuk: a *szervezés* voltaképpen módszer valamilyen szervezet, folyamat, eljárás—létrehozására. A *vezetés*—ugyancsak módszer a már létrehozott szervezet lehető legjobb működtetésére. A *koordináció* szervezés- és vezetéselméleti fogalom.

Röviden tekintsük át a vezetői tevékenység funkcióit:**

Előkészítő	Végrehajtó	Ellenőrző
f u n k c i ó k		
tájékozódás	döntés	áttekintés
tervezés	utasítás	ellenőrzés
szervezés	koordináció (összehangolás)	minősítés

Koordinációval a termelés és a társadalmi élet minden területén, üzemekben, szervezetekben, hivatalokban találkozunk. Általában három típusát ismerjük: *szabályozott* (automatikus), *szabályozott-operatív*, valamint *szabályozatlan* koordinációt. Automatikus koordináció pl. a különböző szervek együtt intézési kötelezettsége (pénzügyi láttamozások), vagy bizonyos munkafolyamatok különböző szervek által végzett mű-

* Kiss Gyula: Az igazgató a pedagógusközösségben. Ped. Szakszervezet, 1966; A szoci-alista iskolavezetésről, Tankönyvkiadó, Bp. 1969. Szerk: Kiss Gyula.

** Vö.: Szabó László: Vezetésről vezetőknek. Kossuth, Bp. 1966.

veletei. Szabályozott-operatív összehangolásra sajátos szervek hivatottak: vezetőségek, állandó bizottságok, illetve ezek együttműködései (pl. értekezleteken). Szabályozatlan koordináció különböző szervek esetleges együttműködése esetén található.

Az osztályfőnök munkájában levő koordinációt inkább a második, a szabályozott-operatív típushoz sorolhatnánk. Szabályozott, mert törvény (Rendtartás) rögzíti mind az osztályfőnök, mind a többi nevelési tényező munkakörét és feladatait. Ugyanakkor operatív is, mivel nem csupán pl. évenként megismétlődő munkafolyamatokat végeznek. Az év eleji, félévi, év végi; de naponként megismétlődő, olykor automatikussá váló tevékenység mellett igen sok az egyedi, külön, sajátos megoldást kívánó eset (fegyelmik, rendkívüli teljesítmények stb.) Ilyen értelemben az összehangolás — legalábbis annak automatikus formája — nem úgy valósul meg az iskolában, mint például egy üzemben vagy hivatalban. A „munkadarabot” tekintve ez természetes is.

A táblázatból nem nehéz felismerni, hogy a vezetés⁴ valamennyi mozzanata kisebb-nagyobb mértékben megtalálható az osztályfőnöki munkában is. Sőt, egyetlen funkció sem gyakorolható önmagában, a többi nélkül. Valamennyit végigvizsgálni hosszadalmas lenne, így csak egyet veszünk szemügyre. Mit biztosít a koordináció az iskolában az osztályfőnök hatáskörében?

Tömör összefoglalással: az információk, az elvi elemek, a tervek, a folyamatos munka és a nevelési eredmény egységét; az osztályával kapcsolatban álló erők munkájának tartalmi és időbeli összhangját, valamint az osztályfőnök saját munkájának belső arányait.

Egyrészt tehát *ésszerűsítés* saját munkánk, de a többi nevelési tényező szempontjából is. Mégiscsak nagyobb tudatosságot és precizitást jelent úgy hozzáfogni év elején az osztályközösség fejlesztéséhez, hogy valamennyi nevelési erő — kollégák, szülői munkaközösség stb. — munkája egymásra épülve indítható, valamennyire számíthatunk, mintha csak egyedül viselnénk az osztály minden gondját-baját. A koordináció másrészt *pedagógiai feladat* is. A tanulók fejlődése szempontjából sem mindegy, hogy az órákon, a különböző foglalkozásokon, vagy egyéb alkalmakkor nyert gondolatok, ismeretek, benyomások, élmények időnként, s lehetőleg rendszeresen összegeződnek-e, azaz megtörténik-e ezek belső koordinációja? Ilyen szempontból az összehangolás az osztályfőnöki munka tartalmát is jelenti, és fontos tennivaló.

Most röviden sorra vesszük azokat a nevelési hatóerőket, amelyeket az osztályfőnök koordinál.

Az *iskolán belüli* nevelési tényezők legtöbbször az osztályfőnök maga is tagja, részese, vagy éppen vezetője, így munkájukat és nevelő hatásukat képes koordinálni.

Az osztályban tanító *nevelők* kollektívájának munkája a leghatékonyabb, de igen sok a hibalehetőség, ha az egyes kollégák munkája, hatása koordinálatlanul érvényesül. A többféle, olykor ellentmondó intézkedés a tanulókat más-más magatartásra indítja. Ilyenkor sokfajta reflexláncolat keletkezik, de egyik sem párosul a minden oldalú meggyőződéssel, nem erősödik meg, nem válik magatartássá. Többek között ez is oka sokszor az osztályban a jó „közszellem” hiányának, az erkölcsi értékrendszer nem kielégítő fokának.

Az *úttörőszervezet* — rajközösség, őrsök, gyermek- és ifivezetők — nevelő hatása közismert, mégis mennyi munkabeli, főleg módszertani probléma nehezíti az eredményes nevelést.

Folytatván a felsorolást, hatóerőkként értelmezzük továbbá a *szülői munkaközösséget*, a *napközi otthont*, és a *szervezett gyermek tevékenységi formákat* (szakkörök, sportkör stb.).

Az *iskolán kívül* is rendszerezni tudjuk azokat a tényezőket, amelyek a tanulókkal kapcsolatban vannak, és amelyeknek koordinálása lehetséges és szükséges is. Ilye-

nek az *intézmények* (úttörőház, művelődési házak, könyvtárak stb.); a tanulók *egyéni elfoglaltságai* (zene, balett, sportegyesület); néhány *speciális* állami szerv (Nevelési Tanácsadó, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézet); végül az alkalmi társadalmi *rendezvények* (amelyeknek sora igazán vegyes lehet az ünnepek koszorúzási alkalmaitól a felvonulásokon és utcabálokon át a „házimurikig”).

Mit jelent tehát a felsorolt nevelési tényezők munkájának koordinációja?

Mi az, amit az osztályfőnök összehangolás címén tehet?

Mindenekelőtt az állandó *információcserét*, egymás tájékoztatását. Hiába végeznék feladatát bármelyik nevelési tényező precízen (szmk, úttörő, napközi stb.), ha ez a munka elszigetelt lenne, ha egyik kéz nem tudná, mit mível a másik? Az információk kicserélése közben lehet csak azt a szemléletet kialakítani (pl. a szülők között is), hogy a tanulók nevelése közös ügy, hogy mindenki erőfeszítése szükséges hozzá. De az információ segíti egymás munkájának megbecsülését, és információ szolgáltatja a kifejtett nevelőmunka *eredményeinek* adatait is, — kinek-kinek alapot a további neveléshez.

A tájékoztatáson túl konkrétan a *tervezésben* valósulhat meg a koordináció. Sajátosságainak és lehetőségeinek megfelelően valamennyi tényező elkészíti pedagógiai tervét. De az összefogó, irányító erő az osztályfőnök. Egyrészt ő informálja valamennyi hatóerőt az osztály neveltségéről, az eredményekről és a feladatokról. Másrészt pedig azonos célú feladatokra sajátos tevékenységet terveztet: Például az udvarias viselkedés kialakítását az osztályfőnöki órák mellett az úttörőraj tervében is szerepeltetheti; a pályaválasztás kérdéséről osztályfőnöki órán, rajzfoglalkozáson is beszélgethetnek, de a szülői munkaközösség is szervezhet egy-egy akciót stb.

Felsorolunk néhányat az iskolán belüli nevelési tényezők közül, amelyekben *lehetőség és szükség*es a koordináció.

Az osztályban tanító *nevelőközösségben* ki kell alakítani a tanulókkal szemben támasztott követelmények mértékét mind a tananyagot, mind a magatartásmódot illetően. A tantárgyak közötti tartalmi és logikai kapcsolat megteremtése, a házi feladatok mértéke összehangolást igényel. Ugyancsak ezt igényli a tanulók magatartásával kapcsolatos követelmények egységesítése. Tisztázni kell olykor például a köszönési formákat, meg kell határozni és ki kell alakítani a tanulók óra előtti viselkedési rendjét. Ugyancsak szükséges ismerni egymás tárgyaiban például a fogalomalkotások legtipikusabb meneteit, s azokat összhangba hozni sajátunkéval; ugyanúgy közel hozni egymás óravezetési technikáját (órakezdés, befejezés, feleltetés stb.). Koordinációt igényel az osztály fejlettségének, neveltségének megítélése, ebből pl. év eleji tervezéskor a feladatok kihámozása, konkrét megállapodások.

Az *úttörőrajjal* ugyancsak van összehangolási lehetőség. Az osztályfőnök két olyan nevelési rendszer munkáját koordinálja, amelyeknek nevelési módszerei több tekintetben eltérnek ugyan egymástól, de hatásuk iránya azonos: ugyanazon gyermekkollektívák kommunista szellemű nevelése. Az osztály (raj) vonatkozásában az osztályfőnök a legfontosabb tényező. Pedagógiai képzettsége és hivatali beosztása adja számára a különleges feladatot, az összehangolást. S e szempontból közömbös, hogy egyben ő a rajvezető is, vagy sem. Legfeljebb ebben az esetben könnyebb az egyeztetés.

E tekintetben a koordináció programbeli és személyi lehet. Program szempontjából például az osztály közösségi életét a raj szervezeti kereteire érdemes — és kell — építeni. A két munkaterv készítése alkalmával érdemes megvitatni, milyen akciók, tevékenységi formák alkalmasak osztály-, melyek rajkeretben egy-egy nevelési feladat megvalósításához? Az úttörő akciók élményeit tervszerűen felhasználhatjuk osztályfőnöki órákon is; világnézeti, hazafias nevelési feladataink egy részét osztály-

keretben, más részét rajközösségben hajtuk végre, stb. De a koordináció része az is, hogy akciók, feladatok végzésébe, vezetésébe, megoldásába bevonjuk a szaktanárokat, úttörővezetőket, szülőket. És összehangolás kérdése, hogy a rajban működő úttörővezetők mennyire tájékozottak a gyermekkollektíva nevelési — tanulmányi, viselkedési, világnézeti stb. — problémáiban, mennyire „kollégák”, mennyire beavatottak?

A *szülői munkaközösség* működtetésének célja elsősorban a tanulók nevelésének segítése, de szorosan mellette felnőttnevelési, tudatformálási feladatok is vannak. Az iskolai munkákban való közreműködésnek pedig szinte megszámlálhatatlan formája és módja lelhető fel, az iskolai igényeknek és lehetőségeknek megfelelően.

Az iskolai nevelésben való közreműködése — amelyet koordinálni kell — indirekt és direkt lehet. Az indirekthez sorolhatjuk például a gondozást, a gyermekek tanulási feltételeinek megteremtését; közreműködést különböző szervezési munkákban (beiratási, vagy családlátogatási) munkákban. A nevelőmunkában való közvetlen közreműködésnek is megszámlálhatatlan formája van. Ilyenek: a rendezvényeken vállalt felügyelet, üzemlátogatások szervezése, szakkörvezetés, szemléltető eszközök készítése, a politechnikai oktatásban való részvétel, úttörő foglalkozások vezetése stb., stb.

A *szülői munkaközösség* tevékenységét voltaképpen a felsoroltakhoz hasonló tevékenységformák adják, amelyek aztán még bővülnek a szülők képzésének feladataival. A koordináció lényegileg már akkor megtörténik, amikor a SZM munkaterve készül, és az osztályfőnök annak készítésében közreműködik. Azaz: a vezetőséggel megvitatja az osztály nevelési feladatait, és ezek végrehajtása érdekében kéri a szülők közreműködését, munkatervbe foglalják a várható segítséget. Például közismerten időszzerű és sok munkával jár a hátrányos helyzetű, valamint a veszélyeztetett tanulók körülményeinek felderítése, ügyük intézése, a tanulók pályairányításának folyamatos szervezése. Mindezeknek egy-egy lényeges részét gondozásra az SZMK-ra bízunk, illetve bevonjuk megoldásukba. Mindezzel könnyebbedik az osztályfőnöki munka, s ami lényegesebb: a tanulók látják hasznát.

A *napközi otthon* és a különböző *szakkörök*, csoportok a tanulók bizonyos százalékát foglalkoztatják. Azoknak személy szerint biztosítják nevelőhatásukat, de áttételesen az osztályközösségre is befolyással vannak. Koordináció ezek tekintetében is szükséges és lehetséges. Elsősorban tartalmilag. Az egyes tanulók személyiségfejlődésének figyelemmel kísérésével, azzal, hogy számítunk nevelőhatásukra. Szándékosan küldünk ide tanulókat, vagy ugyancsak pedagógiai megfontolásból tartunk vissza másokat. Mind a napközi otthon vezetőjével, mind különböző szakkörök, munkacsoportok vezetőivel közben is konzultálunk, közösen irányítjuk a tanulók fejlődését. Az iskolán kívüli nevelési erők hatásaira ugyancsak számítanunk kell. Koordináció itt is szükséges. Vagy úgy, hogy nevelési lehetőségeiket már év elején betervezzük — úttörőház, művelődési ház, szakköreire, rendezvényeire küldünk tanulókat —, vagy év közben, alkalmasszerűen számítunk hatásaikra (alkalmi rendezvények, magántanulmányok stb.).

A koordináció-alkalmait, fórumait áttekintvén, első helyen kell említenünk az *iskolavezetést*. Az iskola — s benne az osztályfőnök — elé állított feladatok az iskolai (igazgatói) munkatervben benne vannak. Ez a vezető fórum az iskolai nevelési tényezőket mozgásba hozza. Igazgatói szinten is vannak koordinációs feladatok: ez a munka is megindul. Az osztályfőnök voltaképpen bekapcsolódik ebbe a folyamatba, és osztálya, az iskolaközösség egy része szempontjából folytatja a hatásokat, a hatóerők munkájának összehangolását. A kiinduló állapot tehát az iskolavezetés által kialakított iskolai összkép, valamint saját osztályának neveltségi szintje adja.

Az *osztályfőnöki munkaközösség* az a testület, amely épp a koordinációs munkában tudja tagjainak a legtöbb tanácsot adni. Maga is koordinációt végez, amikor

a különböző osztályközösségeket szervezi iskolaközösségi szintre, amikor az iskola-vezetés elképzeléseit, terveit, előírásait egységes értelmezésben gyakorlattá alakítja, terveket sző, javaslatokat készít, határozatokat hoz stb. Ezek is a koordináció formái: az osztályközösségek iskolaközösségbe való beillesztése vezetői szinten itt kezdődik.

A tantestületi értekezlet — akár iskolai, akár az osztályban tanító nevelőké — alkalmas fórum az összehangolásra. A problémák felvetése, elemzése, vélemények, elképzelések, kérések hangzanak el, megállapodások születnek itt —, az osztályfőnöknek tehát igen alkalmas fórum a koordinációra.

*

Az osztályfőnök az iskolai nevelés rendszerében nem egyedüli személyiségformáló erő. Pedig tapasztalható olyan felgófás, hogy az osztályfőnök felelős mindenért, ami az osztályban történik; egyedül neki kell végeznie a tanulók jellemformálását; hogy „mindennel kell foglalkoznia” stb. Nem kevés nevelőnk éppen ezek miatt vonakodik az osztályfőnöki munkától.

Az osztályfőnöki teendők ellátása valóban nem könnyű és nem kényelmes feladat. De könnyítési, ésszerűsítési lehetőség található. Illetve: legtöbbször az a nevelő „vész el nyakig” az osztályfőnöki teendőkben, aki nem tud tervezni, szervezni. Nem tekinti és nem látja át a rendelkezésre álló nevelési erőket, ezek lehetőségeit, nem tudja őket mozgásba hozni. Sőt, nem egyszer idegenkedik ezektől, mert külön feladatot, megterhelést lát bennük. Ilyenkor valóban elkeserítően soknak tűnik a tényleg nem kevés feladat és annak hamis látszata, hogy végrehajtásához „csak egyedül vagyok”.

A koordináció technikailag egyszerűen hangszerelés, úgy, hogy minden hangszer a megfelelő időben, erősséggel és hangot adjon, s közösen pedig tökéletes harmónia jöjjön létre. Voltaképpen fokozott információcserét kell megvalósítani valamennyi nevelési tényező között. Őnálló „intézkedésre” (utasítás?, parancs?, „egyéni döntés?”) szinte nincs is szükség, hiszen valamennyi nevelési tényező mozgásban, munkában van. Tehát nem elsősorban serkenteni kell a nevelési erőket, nem „kitalálni” számukra a tennivalókat. Ehelyett a nevelőmunka folyamatát kell elemezni, közösen megvitatni, és együtt megtalálni a helyes megoldást, amiből ki-ki képes saját feladatát kielemezni, megtervezni és eredményesen végezni.

DR. KISS GÉZA
Tanárképző Főiskola, Pécs

Hazafiságra nevelés és nemzeti hagyományaink ápolása történelemtanításunkban

A felszabadulás óta eltelt negyedszázadban a hazafias nevelés igényével 1950-ben találkozunk először. Közoktatásügyi kormányzatunk egyik rendelete már ekkor azt kívánta az általános iskolától, hogy

„...tanulóifjúságunkat Népköztársaságunk öntudatos, fegyelmezett állampolgárává, a dolgozó nép hűséges fiává, a szocializmus építőjévé nevelje — a közösség, a nép, a haza önzetlen szolgálatának, a munka szeretetének és megbecsülésének, a nemzeti függetlenség, a dolgozók nemzetközi harca érdekében való önfeláldozásnak és bátorságnak szellemében,” [1]